СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

ШЕВЧУК Н.В. - кандидат філософських наук, доцент, юридичний факультет Європейського університету

ГОРИН І.В. - студент магістратури, юридичний факультет Європейського університету

КАТУШИНСЬКА К.В. - студент магістратури, юридичний факультет Європейського університету

DOI 10.32782/NP.2021.4.7

У статті розглядаються сучасні проблеми та перспективи розвитку правового захисту інтелектуальної власності в Україні. Сучасна ситуація у сфері інтелектуальної власності зумовлюється надзвичайно швидким розвитком сучасних технологій, які неодмінно приносять колосальний вклад у розвиток суспільства, але і створюють велику кількість проблемних питань у сфері регулювання права інтелектуальної власності. У світі інтелектуальна діяльність людини, безсумнівно, є важливою складовою розвитку суспільства, тому з метою впорядкування правових відносин, які виникають у процесі людської діяльності пов'язаної з інтелектуальними здібностями, потребує всебічного правового регулювання. Результат такої діяльності неодмінно повинен ставати особистим немайновим правом особи, яке захищається, забезпечується, гарантується та охороняється державою, що зумовлюється, в першу чергу, створенням нормативної бази для реалізації таких дій.

В Україні передбачено дві основні форми захисту прав інтелектуальної власності, а саме юрисдикційна і неюрисдикційна. У свою чергу, юрисдикційна форма захисту передбачає, що особа, права якої було порушено, може звернутися до суду або іншого органу, який уповноважений на вирішення таких спорів, для захисту порушених прав. Неюрисдикційна форма захисту часто застосовується як захист прав інтелектуальної власності безпосередньо сторонами правовідносин без звернення до державних органів.

Регулювання сфери інтелектуальної власності передбачено як нормами міжнародного законодавства, так і окремими положеннями Конституції України, нормами Цивільного, Кримінального та Митного кодексів України та іншими нормативно-правовими актами.

Встановлено, що найбільш значущими проблемами, які виникають у цій галузі, є наступні: відсутність спеціалізованого судового органу для вирішення питань у сфері захисту прав у вище вказаній сфері; недосконалість українського законодавства в цій сфері та невідповідність європейським стандартам.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, правовий захист, цивільне право, спеціалізований суд, юрисдикційна форма правового захисту, неюрисдикційна форма правового захисту.

Постановка проблеми

У сучасному світі інтелектуальна діяльність людини, безсумнівно, є важливою складовою розвитку суспільства, тому з метою впорядкування правових відносин, які виникають у процесі людської діяльності пов'язаної з інтелектуальними здібностями, потребує всебічного правового регулювання. Результат такої діяльності неодмінно повинен ставати особистим немайновим правом особи, яке захищається, забезпечується, гарантується та охороняється державою, що зумовлюється, у першу чергу, створенням нормативної бази для реалізації таких дій.

Зі здобуттям незалежності наша держава значно більше уваги стала приділяти розвитку сфери інтелектуальної власності, а також регулюванню відносин, що виникають з цього приводу. За твердженням І.М. Романюк, це зумовлено тим, що інтелектуальна діяльність людини є важливою і для духовного розвитку людства, і для економічного розвитку держави. Важливим чинником у цьому аспекті є також формування глобального інформаційного простору, підґрунтя якого – комп'ютерна інформація та інформаційні технології [1, с.23].

Не випадково у ст.54 Конституції України закріплено положення, відповідно до якого громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Також в Україні передбачена ціла низка нормативно-правових актів для належного захисту права інтелектуальної власності. Водночас доводиться констатувати про наявність низки істотних недоліків та прогалин у системі охорони цього права.

Такий захист не обмежується лише нормативним регулюванням, а вочевидь, потребує ефективного механізму реалізації правових норм на практиці з тим, щоб особисті права, свободи та законні інтереси осіб, які виступають сторонами в таких відносинах, не були порушені. Особливо актуальним середовищем для питання захисту прав інтелектуальної власності є цифрове середовище, яке на цей час в українському законодавстві застаріле і потребує оновлення нормативної бази та створення ефективного механізму регулювання цієї сфери. З огляду на це актуальність теми дослідження спричинена недостатнім вивченням такого явища, як правовий захист інтелектуальної власності.

Стан теоретичного дослідження

Дослідженням цієї теми в Україні займалися такі фахівці у сфері захисту інтелектуального права: Т.О. Гусаковська, Л.М. Давиденко, А.В. Єременко, В.О. Жаров, С.М. Клейменова, А.І. Кубах, О.М. Литвин, О.В. Манжура, Т.В. Павленко, О.В.Піхурець, П.М. Цибульов, В.Б. Юскаєв та інші. Не можна не згадати працю М.Ю.Потоцького, у якій автором здійснено загальнотеоретичне вивчення правового регулювання інтелектуальної власності в Україні, а також здійснено класифікацію видів нормативно-правового регулювання інтелектуальної власності, а саме: нормативно-правового та договірнього [2]. Варто звернути увагу на дослідження Г.В. Довгань, у якому окреслена історична обумовленість становлення права інтелектуальної власності в Україні. Констатовано, що в історичному періоді відповідне право базувалося на визнанні права людини на творчість та позитивно-правовому визнанні результатів творчості як інтелектуальної власності [3]. Попри чималу кількість напрацювань з цього приводу можна стверджувати, що окремі проблеми в частині охорони прав інтелектуальної власності є не до кінця вивченими або ж залишаються дискусійними.

З огляду на це **метою** статті є розгляд актуальних проблем та перспектив розвитку правового захисту інтелектуальної власності в Україні.

Виклад основних положень

Сучасна ситуація у сфері інтелектуальної власності зумовлюється надзвичайно швидким розвитком сучасних технологій, які неодмінно приносять колосальний вклад у розвиток суспільства, але і створюють велику кількість проблемних питань у сфері регулювання права інтелектуальної власності. В Україні передбачено дві основні форми захисту прав інтелектуальної власності, а саме: юрисдикційна і неюрисдикційна. У свою чергу, юрисдикційна форма захисту передбачає, що особа, права якої було порушено, може звернутися до суду або іншого органу, який уповноважений на вирішення таких спорів, для

захисту порушених прав. За загальним порядком захист порушених прав розглядається місцевим судом, але при спорі двох юридичних осіб таку справу розглядає підвідомчий господарський суд. Також існує можливість вирішення спору за згодою учасників правовідносин у третейському суді [4, с.45].

Вищевказана форма здійснюється за допомогою таких способів: кримінально-правового, цивільно-правового та адміністративно-правового захисту. Кожен спосіб має чітку мету, наприклад, у цивільно-правовому - це визнання або відновлення порушених прав інтелектуальної власності, безпосереднє припинення порушення та майновий вплив на порушника. Тобто основною метою є не покарання за порушення встановленого законодавства, а відшкодування заподіяної шкоди [5, с.83].

Неюрисдикційна форма захисту часто застосовується як захист прав інтелектуальної власності безпосередньо сторонами правовідносин без звернення до державних органів. Тобто одна зі сторін може вчиняти певні дії для так званого «самозахисту» (наприклад, відмовитись від здійснення певних дій, які не зазначені у договорі, або від виконання договору в цілому [4, с.47].

Знання форм і способів захисту права інтелектуальної власності є ключовим моментом для розуміння проблематики у цій сфері та створення ефективного механізму для вирішення проблемних питань. Дослідники в цій сфері визначають такі основні проблеми захисту прав інтелектуальної власності:

- відсутність відповідних нормативно-правових актів, які могли б врегулювати цю сферу відносин;
- невизначеність великої кількості понять, що, у свою чергу, ускладнює збір доказової бази для вирішення спору в суді;
- невідповідність окремих аспектів чинного Українського законодавства європейським стандартам;
- відсутність дієвих механізмів;
- відсутність в Україні спеціалізованого судового органу для вирішення спорів у цій сфері, що, у свою чергу, створює

загрозу для інвестиційного фону з побоюванням іноземних компаній вкладати гроші в нашу економіку у зв'язку з унеможливленням захисту своїх прав [5, с.47].

У міжнародному праві існує ціла низка документів, спрямованих на захист права інтелектуальної власності. Одним із найважливіших є Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р., стороною якої Україна стала у 2008 році, яка передбачає встановлення мінімальних вимог та стандартизації захисту інтелектуальної власності. Так, у ст.41 цієї Угоди вказується, що «процедури, що стосуються захисту прав інтелектуальної власності, повинні бути справедливими та неупередженими. Вони не повинні бути безпідставно ускладнені або вартість їх здійснення не повинна бути високою або супроводжуватися значними матеріальними затратами, містити безпідставні часові обмеження або невинуваті затримки» [6].

Ще одним міжнародним документом, у якому регламентуються питання правового захисту інтелектуальної власності, є Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку, від 16 вересня 2014 р. У цьому акті розглядуваній проблемі присвячена ціла 9 Глава. Зокрема, у ст.159 вказується, що сторони домовились обмінюватись думками та інформацією щодо своєї національної та міжнародної практики і політики стосовно передачі технологій. Зокрема, це включає заходи щодо спрощення інформаційних потоків, ділового партнерства, ліцензійних та субпідрядних угод на добровільній основі. Особливу увагу необхідно звертати на умови, необхідні для створення належного сприятливого середовища для передачі технологій у приймаючих державах, зокрема, на такі питання, як відповідна законодавча база і розвиток людського капіталу. Сторони гарантують охорону законних інтересів власників прав інтелектуальної власності [7].

Що стосується національного законодавства, то регулювання сфери інтелек-

туальної власності в Україні передбачено окремими положеннями Конституції України, нормами Цивільного, Кримінального та Митного кодексів України та іншими нормативно-правовими актами. Так, наприклад, у ст.432 ЦК України вказується, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності. У такому випадку суд може постановити одне з наступних рішень, зокрема, про: 1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів; 2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності; 3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності та знищення таких товарів; 4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь; 5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення; 6) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення [8].

КК України також містить норми, які встановлюють кримінально-правову заборону посягання на право інтелектуальної власності, серед яких наступні: порушення авторського права і суміжних прав (ст.176), порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію (ст.177), незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст.229) [9]. У ЗУ «Про

охорону прав на знак для товарів і послуг» від 1 липня 1994 р. способом захисту права на інтелектуальну власність є вимога усунення з товару, його упаковки незаконно використаної торговельної марки або позначення, схожого з нею настільки, що їх можна сплутати, або знищення виготовлених зображень торговельної марки або позначення (ч.2 ст.20) [10].

Очевидно, що для належного захисту права на інтелектуальну власність необхідно створити судовий орган відповідної спеціалізації, який уже існує у ряді європейських держав (ФРН, Австрії, Великобританії, Швеції та інших). Про це, зокрема, йдеться в Указі Президента України «Про утворення вищого суду з питань інтелектуальної власності» від 29 вересня 2017 р.[11]. У зв'язку з цим 13 лютого 2020 року відповідно до статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» здійснено державну реєстрацію новоутвореної юридичної особи – Вищого суду з питань інтелектуальної власності, про що внесено запис до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Втім, Вища рада правосуддя у своєму консультативному висновку зазначає, що запропонований законопроект № 2742 порядок утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності та економічної конкуренції лише шляхом перейменування Вищого суду з питань інтелектуальної власності суперечить Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів». А тому не підтримує законопроект № 2742 [12].

На сьогодні для ефективного вирішення проблемних питань у сфері інтелектуального захисту необхідно внести зміни в чинне законодавство на основі використання європейської та законодавчої бази ЄС [13, с.19]. Для цього слід вирішити велику кількість колізій між українським та європейським законодавством, які утворились у зв'язку з ратифікацією України міжнародних угод у сфері захисту права інтелектуальної власності.

Також після створення на практиці спеціалізованого суду у справах захисту

прав інтелектуального захисту необхідно збільшити відповідальність за вчинення правопорушень у цій сфері на належний рівень відповідно до рівня правопорушення, а влада повинна показати суспільству, що не допустить порушення прав інтелектуальної власності і всіляко сприятиме розвитку вищевказаної сфери.

Висновки

Аналіз форм та способів захисту права інтелектуальної власності в Україні засвідчив, що основним таким способом є цивільно-правовий захист, який передбачає звернення осіб до державних органів для захисту своїх прав та законних інтересів у судовому порядку. Водночас найбільш значущими проблемами, які виникають у цій галузі, можна назвати наступні, а саме: відсутність спеціалізованого судового органу для вирішення питань у сфері захисту прав у вище вказаній сфері; недосконалість українського законодавства в цій сфері та невідповідність європейським стандартам. З огляду на це вкрай важливим є створення Вищого суду з питань інтелектуальної власності, вирішення законодавчих колізій між українським та європейським законодавством, а також посилення відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності в Україні.

Література

1. Романюк І.М. Кримінально-правова характеристика злочинів, що посягають на інтелектуальну власність в Україні: дис. канд. юрид. наук. Спец.: 12.00.08 / Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2018. 246 с.
2. Павленко Т. В. Економічний механізм управління інтелектуальною власністю на підприємствах радіоелектронної промисловості : автореф. дис. канд. екон. наук. Спец. : 08.00.04 / Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». К., 2009. 20 с.
3. Довгань Г. В. Становлення та розвиток законодавства України про інтелектуальну власність (історико-правовий аспект) : автореф. дис. канд. юрид. наук. Спец. : 12.00.01 / Львівський

національний університет ім. І. Франка. Львів, 2009. 16 с.

4. Пінчукурова З. Систематизація теоретичних положень та наукових поглядів на економічний зміст інтелектуальної власності. Наукові записи Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2013. Вип. 24. С.45-49.

5. Потоцький М. Господарсько-правовий захист інтелектуальної власності в Україні. К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2014. 620 с.

6. Угода про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності: від 15.04.1994 року [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_018

7. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 16 вересня 2014 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

8. Цивільний кодекс України від 1 січня 2004 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

9. Кримінальний кодекс України від 1 вересня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

10. Про охорону прав на знак для товарів і послуг: Закон України від 1 липня 1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12#Text>

11. Про утворення вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29 вересня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017#Text>

12. ВРП не підтримує законопроект, яким пропонується утворити Вищий суд з питань інтелектуальної власності та економічної конкуренції шляхом перейменування Вищого суду з питань інтелектуальної власності. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-ne-pidtrymuje-zakonoprojekt-yakym-proponuyetsya-utvoryty-vyshchyy-sud-z-pytan>

13. Андрощук Г. Спеціалізовані суди з питань інтелектуальної власності як стимул економічного розвитку. Інтелектуальна власність. 2008. №1. С.18-25.

SUMMARY

The article examines the current problems and prospects of development of legal protection of intellectual property in Ukraine. The current situation in the field of intellectual property is caused by the extremely rapid development of modern technologies, which certainly bring enormous contribution to the development of society, but also create a large number of problematic issues in the sphere of regulation of intellectual property rights. In the world intellectual activity of a person is undoubtedly an important component of development of society, therefore, in order to regulate legal relations arising in the process of human activity connected with intellectual abilities, it is necessary to comprehensive legal regulation. The result of such activity must inevitably become a personal non-personal right of the person who is protected, secured, guaranteed and protected by the state, which is conditioned, first of all, by the creation of a normative base for the realization of such actions.

In Ukraine, there are two main forms of protection of intellectual property rights, namely,

jurisdictional and non-jurisdictional. In its turn, the jurisdictional form of protection provides that the person whose rights have been violated may appeal to the court or other body authorized to resolve such disputes to protect the violated rights. Non-jurisdictional form of protection is often applied as protection of intellectual property rights directly by parties of legal entities without appeal to state authorities.

Regulation of the sphere of intellectual property is provided by both international law and certain provisions of the Constitution of Ukraine, Civil, Criminal and Customs Codes of Ukraine and other normative-legal acts. The most significant problems that arise in this field are found to be the following: Absence of a specialized authority to solve the issues in the sphere of protection of rights in the above mentioned sphere; inaccuracy of Ukrainian legislation in this sphere and non-compliance with European standards.

Key words: Intellectual property law, legal protection, civil law, specialized court, jurisdictional form of legal protection, non-jurisdictional form of legal protection.